

ana
MAKSİM GORKI

ANTIK

ANA

BİRİNCİ BÖLÜM

İşçi mahallesinde sıradan bir gün daha başlıyordu. Fabrikanın düdüğü her sabah olduğu gibi yine mahallenin dumanlı havasını keskin bir çığlıkla yaladı. Kasları ritmini bulamamış, gözlerinden uyku akan benzer yüzler küçük karanlık evlerden sokağa yayılmaya başladılar. Işıkla karşılaşınca kaçışan hamamböcekleri gibi hızlı adımlarla yürüyorlardı. Sabahın iliklere işleyen soğuşunu ciğerlerinde hissederek fabrikaya yöneldiler. Fabrikanın bir kaleyi andıran yüksek duvarlarına asılı lambalardan yayılan sarı ışık sokağı aydınlatıyordu. Bir an önce kendini fabrikaya atmaya çalışan bezgin vücutları taşıyan ayakların ezdiği çamurların şakırtısı boğuk haykırışlar ve kaba küfürlere karışıyordu. Uzakta nefret edilen bir sevgili havasındaki makinaların ağır ağır işlemeden, buharın homurdanır gibi çıkardığı sestene meydana gelen bir inilti işçileri karşılamaya hazırlanıyordu. Kalın birer sopaya benzeyen simsiyah bacalar karanlık ve asık suratlı birer bekçi gibi bütün mahalleye olan egemenliğini bir kez daha ilan ediyordu.

Akşam güneş batıp da küçük evlerin pencelerinden aydınlıklar yayılmaya başladığı zaman fabrika bütün bu insanları yer altından fırlayan maden artıkları gibi dışarı dökerdi. Onlar da dumandan kapkara kesilen yüzleriyle geçtikleri yerlere yağ bir yağ kokusu serpererek, aklıktan parlayan dişleriyle geldikleri istikamette sokağa yayılıyorlardı. Artık o zaman, seslerinde bir canlılık, bir sevinç duyulurdu. Yönlerinin değişmesine paralel ruh halleri de değişik olurdu. Çünkü o ağır işler bir kaç saat için son bulur, evde kendilerini yemek ve rahat beklerdi. Fabrika, onların bütün günlerini öldürüyordu. Makinalar vücutlarının sahip olduğu

bütün kas gücünü, hayat suyunu emiyor, bitiriyordu. Monoton günler adeta yaşanmamış gibi tek hatıra bırakmadan geçip gidiyor, her gün farkına varmadan mezara bir adım yaklaşıyorlardı. Her şeye rağmen sevinçli olabilmeyi beceriyorlardı. Çünkü hiç olmazsa akşamları kendilerini evlerinin huzur ve rahat vadeden tatlı kucağına bırakabiliyor ya da bir meyhanenin aşağılık zevkleriyle yaşadıklarını hissediyorlardı.

Tatil günleri sabahın onuna dek uyurlardı. Uyanınca evli ve yaşlı olanlar en iyi giysilerini giyer, gençlerin din konusundaki boşvermişliklerini çekiştirerek kiliseye giderler, dönüşte biraz börek yedikten sonra yine akşama dek uyurlardı.

Uzun yılların birikmiş yorgunlukları iştahlarını kesmişti; yemek yiyebilmek için çok içmek, pelteleşmiş mideleri ispirtonun yakıcı etkisiyle canlandırmak şarttı.

Akşam oldu mu sokaklarda tembel tembel gezinirlerdi. Bir çift lastiği olanlar hava kuru bile olsa giyerlerdi. Çünkü bir çift lastik, bir şemsiye sahibi olmak herkese nasip olan şeylerden değildir. Sahip olduğu ayrıcalıkları hissettirmek, komşularına üstün olduklarını dolaylı yoldan da olsa ifade etmek onları mutlu ediyordu.

Sokakta rastlanılan tanıdıklarla hep aynı mevzular konuşulurdu. Ya fabrikadan ve makinalardan bahsedilir ya da ustabaşılar çekiştirilirdi. Düşünceler, konuşmalar işe ilişkin şeylerden dışarı çıkmazdı. Beceriksiz, aciz zekaları, hayatın tekdüze akımına nadiren bir kıvılcım, zayıf bir ışık serperdi.

Erkekler, evlerine geldikleri zaman birer bahane bularak karılarıyla kavgaya eder, çok defa acımaksızın onları döverlerdi. Mutluluğu unutan gönülleri acıyla tatmin olmaya çalışırdı. Delikanlılar ya bir meyhanede sızır kalır ya da işçilerden birinin evinde küçük yarışmalar tertip eder; armonik çalar, kaba, çirkin şarkılarla oynayarak, müstehcen hikâyeler anlatarak ve dur-

madan içerek vakit geçirirlerdi. Çalışmaktan bitkin düştükleri için çok çabuk sarhoş olurlardı. Göğüslerinde çırpınan yaşama isteği kaynaklı coşkunu tatmin edemedikleri vakit adeta sara nöbetine tutulmuşcasına ve ufak bir nedenle yırtıcı hayvanlar gibi birbirinin üstüne saldırırlar, birbirleriyle acımasızca kavga ederlerdi.

Fırsat bekleyen düşmanlık duygusu, bütün işçilerin ilişkilerine egemendi. Kaslarındaki yorgunluk gibi bu duygu da onlarda kökleşmişti. Babalarından bir miras gibi doğumla birlikte aldıkları bu ruh hastalığı, bir kara gölge gibi yanlarından ayrılmayarak onlarla beraber ta mezara dek gider, gereksiz bir vahşetle onları en çirkin davranışlara sürüklerdi.

Tatil akşamları, delikanlılar geç vakit eve döndüklerinde giysileri parçalanmış, üstleri başları çamura, toprağa batmış, yüzleri gözleri berelenmiş olurdu. Kavga hayatın olağan bir ritmi haline gelmişti. Herkes arkadaşına ne kadar dayak attığını anlatmakla övünür, dayak yiyenlerse kudurarak öfkesinden ağlardı. Hepsi iğrenilecek derecede sarhoş, acınacak kadar mutsuzdu. Bazen ya bir sokak ortasında ya da bir meyhanede bir ölü gibi sızan gençleri, baba veya annesi alır, voktanın önce coşturup sonra hayvanlaştırdığı bu zavallıları döverek, söverek eve götürürlerdi. Sabaha dek ölü gibi uyuyan bu gençler, fabrikanın havayı yırtan ilk çığıyla bitkin bir vaziyette uyanır, bitkin vaziyette işlerine giderlerdi.

Babalar, çocuklarını böyle dövmekle beraber kavgalar, sarhoşluklar onlara olağan gelirdi; çünkü onlar da gençliklerinde içmişler, döğüşmüşlerdi; onlara da anaları, babaları böyle davranmıştı. Yaşam hep böyleydi. Çamurlu bir su gibi ağır ve tekdüze bir akıntıyla bilinen yoldan akıp gidiyordu. Ara sıra mahalleye yeni yabancı kişiler gelirdi. Bunlar önce dikkati çekerlerdi; her şey gibi bir süre sonra göze çarpmaz olurlardı. Çünkü bütün

işçiler birbirine benzerdi. Yaşayışları her yerde aynı olduğu için farklılık kısa sürede tekdüzeliğe kendini kaptırır, yok olup giderdi.

Fakat bütün yabancılar aynı olmuyordu. Tekdüzeliği yırtan nemrut hayatı farklı bir açıdan sorgulayan sözler söyleyenleri de çıkıyordu. Bu yabancıardan bazıları bazen o vakite dek mahallelinin bilmediği birtakım yeni şeyler anlatırdı; bunu kimse tartışmazdı. Bu garip sözler, kimisinde körü körüne bir öfke, kimisinde korkuya benzer bir his uyandırır, bazıları da kafalarını bulandıran bu belirsiz umudu zihinlerinden kovmak için eskisinden daha çok içerdi. Kimi yabancı haddini aşarak olağanüstülükler gösterecek olursa herkes buna karşı koyardı. Memnun olmamalarına rağmen alışkanlık yapan çirkin hayatlarının korkunç ve sakın akışını bu yabancıların bozacağı korkusu ve içgüdüleriyle ona karşı tiksinti duyarlardı. Yaşayışlarını baskı altında görmeye alışmış olan bu insanlar, her yeni değişikliğin, boyunlarındaki boyunduruğu bir kat daha ağırlaştıracağına inanırlardı.

Herkes garip, herkes ürkekti. Yabancılar ileri gidip onları zorlamaya başlarsa çekingenlik yerini tepkiye bırakırdı. O vakit anlamadıkları ve ürttüğü şeyleri anlatan yabancılar ya geldikleri gibi kaybolur ya da çalıştıkları fabrikada hep birbirine benzeyen bu işçi sınıfına karışamayarak ayrı yaşarlardı.

Çilingir Mihail Vlasof böyle yaşayanlardan biriydi. Üzgün haliyle, kalın kirpikleri altında küçük gözlerinin tedirgin ve kötü bakışlarıyla fabrikanın en iyi çilingiri, mahallenin en yiğit adamıydı. Ne var ki amirlerine karşı her zaman kabalık ederdi. Onun için az para kazanırdı. Her pazar mutlaka arkadaşlarından birini döverdi. Herkes ondan korkar, kimse onu sevmezdi. Arkadaşlarının onu dövme girişimi her seferinde akim kalmıştı. O, böyle bir saldırıyı sezer sezmez hemen eline bir taş, bir demir parçası alır ve bacaklarını yere sağlamca basarak rakibini beklerdi. Bir ayıyı andıran görünüşü, gözlerinin kenarından boynuna dek

bütün yüzünü örten kıllarla, tüylü elleriyle herkese korku salmıştı. Onun en çok sivri bir ok gibi kalbi delen keskin bakışları korkuturdu. Bu bakışa maruz kalanlar, kendilerini vahşi, acımasız saldırıya hazır bir gücün karşısında sanırlardı.

Gözleri bir okun ucundaki demir gibi parlardı. Biraz sonra başını havaya kaldırarak aşağılayan bir tavırla rakiplerini izler ve ara sıra “İçinizden hanginiz ölmek ister?” derdi.

Elbette hiç kimse istemezdi.

Pek az konuşurdu. En çok kullandığı, en beğendiği sıfat “edepsizler”di. Fabrikadaki amirlerini, polis memurlarını böyle tanımlar, karısını çağırırken de bu kelimeyi kullanırdı.

“Görmüyor musun, edepsiz, pantolonum yırtılmış?”

Oğlu Pavel on dört yaşına gelmişti, Bir gün Vlasof onu saçlarından yakalamak istedi. Fakat çocuk babasını şaşırtan bir tavırla karşı koydu. Eline kocaman bir çekiç alarak sert bir sesle “Çek elini!” dedi.

Vlasof, bir fidanın üzerine inen ezici bir gölge gibi ve sağlam vücuduyla karşısında dikilen oğlunun üstüne doğru ilerleyerek “Ne dedin?” dedi.

Pavel cevap verdi:

“Yeter artık. Bundan sonra dayak yemek istemiyorum!”

İri kara gözleri gittikçe büyüyor, bir eliyle de çekiçi sallıyordu.

Vlafos, tüylü ellerini arkasına götürürken oğluna baktı; alaylı alaylı gülerek “Peki,” dedi. Ve derin bir soluk aldıktan sonra ekledi: “Sen de mi edepsiz!”

O aralık karısını gördü.

“Bak sana bir şey söyleyeyim. Bundan sonra ne kendin için, ne Pavel için benden para istemeyeceksin.”

“Bütün kazandığını içkiye mi vereceksin?”

Masaya yumruğunu vurarak bağırdı:

“O senin bileceğin iş değil, edepsiz! Kendime bir metres tutacağım!”

Metres tutmadı. Fakat o günden sonra ölünceye dek, hemen hemen iki yıl, oğlunun ne yüzüne baktı ne de bir defa olsun ona bir çift söz söyledi. İyice yalnızlaşmıştı.

Vlasof’un kendisi gibi tüylü, büyük bir köpeği vardı. Köpek her sabah onunla fabrikanın kapısına dek gelir, akşama dek kapının önünde onu beklerdi. Tatil günleri Vlasof meyhaneye giderdi. Yolda hiç konuşmadan, sanki bir şey arıyormuş gibi, rast geldiği adamları bakışlarıyla tırmalayarak yürürdü. Köpek, iri tüylü kuyruğu yerde, bütün gün sahibinin arkasından ayrılmazdı. Akşam eve dönüp yemeye oturunca köpeğe de kendi tabağından yiyecek yedirirdi. Köpeğini hiç dövmez, hiç azarlamazdı ama okşamazdı da. Yemekten sonra karısı sofranın örtüsünü vaktinde kaldırırsa tabakları yere savururdu. Yemekten sonra önüne bir votka şişesi alır, arkasını duvara dayayarak ağzı açık, gözleri kapalı boğuk bir sesle acıklı bir şarkı tuttururdu. Uyumsuz ezgilerin çarptığı bıyıklarının arasındaki ekmek kırıntıları yere dökülür, kalın parmaklarıyla sakallarının kıllarını düzeltirken umarsız bir ruh haletiyle şarkı söylerdi. Şarkının sözleri anlaşılmaz, sıkıcı, ezgisi tıpkı kışın uluyan kurtların sesini andırırdı. Şişedeki votka bitinceye dek içer, en sonra kanepenin üstüne uzanarak ya da başını masaya dayayarak ta fabrikanın düdüğü çalınıncaya dek uyurdu. Köpek de yanbaşıda yatar.

Bu şekilde akıp giden yılların sonrasında ölüm onun da kapisını çaldı. Kasığı yarılmıştı. Uzun bir can çekişme dönemi geçirdikten sonra öldü. Beş gün ağrılar içinde kapkara kesilmiş, gözleri kapalı, dişlerini gıcirtarak aralıksız çırpınmıştı. Arada bir karısına:

“Bana birazcık arsenik ver, beni zehirle artık!” diyordu. Zavallı kadın, doktor getirdi. Doktor lapa tavsiye etti. Kesin olarak ameliyat gerektiğini, hastanın hemen o gün hastaneye yatırılmasını söyledi. Vlasof reddetti:

“Haydi defol oradan... Edepsiz herif! Ben burada yalnız başına ölebilirim. Kimseye ihtiyacım yok.”

Doktor gittikten sonra karısı ağlayarak yalvardı. Kocasını ameliyata razı etmeye çalıştı. O, yumruğuyla zavallıyı korkutarak:

“Uğraşma, karı...” diyordu, “iyi olur kalkarsam belanı bulursun!”

Beşinci günün sonunda fabrikanın düdüğü işçileri çağırırken Vlasof öldü. Onu tabutuna yatırdılar; kaşları çatık ağzı açıktı. Karısı, oğlu, köpeği, fabrikadan kovulmuş hırsız takımından Danilo Vesofçikof, mahallenin sefil adamlarından birkaçı, onu mezara götürdüler. Karısı biraz ağladı. Pavel’in gözleri kupkuruydu, yolda cenazeye rast gelenler durarak haç çıkarırken bir yandan da “Kuşkusuz, Pelage kocasının öldüğüne pek sevinmiştir,” diyorlardı.

Öteden biri düzeltti:

“O ölmedi, çatladı.”

Tabut mezara indirildikten sonra, herkes döndüyse de köpek dönmedi. Taze toprağın üzerine uzanarak uzun uzun kokladı. Birkaç gün sonra zavallı hayvanı orada öldürülmüş buldular.

Babasının ölümünden on beş gün sonra bir pazar günüydü, Pavel, eve sarhoş geldi, sallanarak odadan içeri girdi. Babasının yaptığı gibi yumruğunu masaya vurarak bağırdı:

“Yemek!”

Pelage, oğluna yaklaştı, yanına oturdu, onu kucaklayarak başını göğsüne çekti. O, koluyla anasının omuzlarını iterek:

“Haydi, çabuk anne!” dedi.

Kadın, üzgün ve okşayıcı bir sesle “Ah, yaramaz!” dedi.

Pavel ağırlaşan dilini güçlkle oynatarak mırıldandı:

“Ben de tütün içeceğim. Babamın piposunu ver bana...”

İlk defa sarhoş olmuştu. İspirto vücuduna dokunmuşsa da vicdanına etki etmemişti. Kendi kendine söyleniyordu:

“Ben sarhoş ha? Acaba sarhoş muyum?”

Annesinin okşayışları onu sıkıyor, üzgün anne bakışları onu kederlendiriyor, ağlamak istiyordu. Bu arzuyu yenmek için kendini olduğundan daha sarhoş göstermeye çalışıyordu.

Annesi, oğlunun terler içinde kalmış, karışmış saçlarını okşayarak yumuşak ve durgun bir sesle “Böyle yapmamalıydın oğlum,” dedi.

Bulantılar başlamıştı. Kusmalardan sonra annesi onu yatağına yatırdı, sararmış alnına ıslak bir havlu koydu. Pavel, biraz kendine gelmişti. Başının üstünde, ayaklarının altında her şey dönüyor, göz kapakları ağırlaşıyordu, ağzında acı, iğrenç bir tat vardı, annesinin yüzüne bakıyor, düşüncelerini toparlamayamıyordu:

“Benim içki zamanın hâlâ gelmedi mi? Başkaları içiyor hasta olmuyor. Ama benim bu kadarlık bir içkiyle bile midem buluyor,” diyordu.

Annesinin tatlı sesi sanki uzaktan geliyormuş gibi kulaklarına çarpıyordu:

“Sen böyle içecek olursan beni nasıl besleyeceksin?”

Çocuk, gözlerini kapayarak cevap verdi:

“Herkes içiyor.”

Pelage, derin bir ahla içini çekti. Çocuğun hakkı vardı; erkeklerin meyhaneden başka eğlenceleri yok gibiydi. Bununla beraber yine cevap verdi:

“Senin içmene ne gerek var? Baban senin için de içti. Ondan çok sıkıntı çektim, çok eziyet gördüm. Bari sen annene acı!”

Uzun boyluydu, beli biraz kamburlaşmıştı. Aralıksız bir çalışma, kötü bir beslenmeyle kırılıp dökülmüş güçsüz bir vücut sanki yolunun üstünde bir şeye çarpmaktan korkuyormuş gibi her zaman bir eğilişle gürültüsüz yürürdü. Ak ve geniş yüzünde derin çizgiler, hafif şişkinlikler vardı. Mahallenin bütün kadınları gibi onun da kara gözleri bir üzüntü ve korkuyla parlıyordu. Alnının üstündeki derin bir yara izi sağ kaşını biraz kaldırmış olduğu için sağ kulağı da sol kulağından yüksek görünüyordu. Bu hal, yüzüne korkunç bir görünüş veriyordu. Kara ve sık saçlarının arasındaki demet demet ağarmış teller, korkunç darbelerin işaretiydi. Bütün varlığında bir yumuşaklık, bir acı, bir kendini bırakmışlık vardı. Şimdi yanaklarından aşağıya ağır ağır yaşlar süzülüyordu. Pavel pişman olmuştu, alçak bir sesle yalvarmaya başladı:

“Dur, anne, ağlama... Bana biraz su ver.”

“Peki oğlum, su da getireyim, buz da.”

Gitti. Suyu getirdiğinde çocuk uyumuştı. Zavallı kadın soluğunu tutarak bir dakika kımıldamadan durdu. Su kabı elinde titriyor, içindeki buz parçaları da tıngırdıyordu. Sonra suyu masanın üzerine koydu. Oraya, duvarda asılı duran kutsal resimlerin önüne diz çökerek sessizce duaya başladı. Dışarıda hayat aynı keşmekeşliğiyle devam ediyordu. İçerideyse oğlunu, her yeri saran bataktan kurtarmaya çalışan bir annenin kalbinden yükselen iniltileri semaya yükseliyordu.

Vlasof'un ufacak evinde yaşayış yine eskiye dönmüştü. Tekdüzelik aynen devam ediyordu. Fark evin eskiye göre daha sakin ve rahat olmasıydı. Zaten evin genel yaşayıştan tek farkı da buydu. Ev büyük caddenin en ucunda, aniden keskin bir inişle bir batağa ulaşan bayırın üstüne oturtulmuştu. Mutfak, evin

üçte bir kısmını kaplıyordu. Tavana dek çıkamayan ince bir bölmeyle mutfaktan ayrılmış ufak bir oda da Pavel'in annesi yatardı. Bundan başka dörtgen biçiminde iki pencereyi bir oda daha vardı; odanın bir köşesine Pavel'in karyolası, öteki köşeye iki iskemleyle bir masa yerleştirilmişti. Birkaç sandalye, çamaşırların konulduğu bir konsol, küçük bir ayna, bir elbise sandığı, bir saat, aziz resimlerinden iki tablo odanın bütün eşyasıydı.

Pavel de arkadaşları gibi yaşamaya çalışıyor, genel geçer kurallara göre bir delikanlıya yakışan neyse onu yapıyordu. Bir armonik, bir kolalı gömlek, açık renkli bir boyun bağı, bir çift lastik, bir baston aldı. Görünüşte kendi yaşındaki gençlere benziyordu; gece eğlencelerine gidiyor, kadril, polka gibi oyunlar öğreniyor, pazar akşamları eve sarhoş geliyordu. Ne var ki ertesi sabah uyanınca başında bir ağrı duyuyor, vücudu sıtmalar içinde eziliyor, yorgun yüzü sapsarı kesiliyordu. Bir sabah annesi sordu:

“Nasıl, dün akşam eğlendin mi bakayım?”

Pavel, üzgün, gücenik bir sesle yanıt verdi:

“Hayır. Yine canım sıkıldı. Anlamıyorum ki... Arkadaşlarım makina gibi şeyler... Balık tutmaya gitsem ya da bir tüfek satın alsam daha iyi olacak.”

Fabrikada istekle çalışıyordu. Hiç ceza almamış, bir gün bile işine geç gitmemişti. Sessizdi. Annesininkilere benzeyen iri mavi gözlerinde yaşamaktan hoşnut olmadığını gösteren bir hal vardı. Ne tüfek satın aldı ne de balığa gitti. Ne var ki arkadaşlarının tuttuğu yolu da bıraktı. Babası gibi çevresinden uzaklaşmaya başladı. Gösterilere katılmayı seyrekleştirdi. Pazarları yine dışarı çıkıyordu; ancak akşam olunca eve her zamanki gibi üzgün dönüyordu. Annesi sessizce onun yeni halini inceliyor, bu esmer yüzün gittikçe zayıfladığını, bu bakışlara bir ağırbaşlılık geldiğini, bu dudakların garip bir ciddiyetle büzüldüğünü görüyordu. Garip bir hastalık, gizli bir öfkenin oğlunu esir aldığına inanıyor,

bu da onu tedirgin ediyordu. Önceleri arkadaşları onu ziyarete gelirlerdi; sonraları kendisini hiç evde bulamadıkları için gelmez oldular. Annesi oğlunun fabrikadaki delikanlılar gibi serkeşçe davranmadığını görerek seviniyordu. Ancak tekdüze yaşayışın karanlık selinden inatçı bir direnişle uzaklaştığını, adeta yabancılaştığını görünce, kalbini gizli bir endişe kaplamaya başlıyordu.

Pavel eve kitap getiriyordu; ilk önce bunları gizli okurdu. Kimi zaman bunlardan birkaç parça ayırır, bir kağıda yazardı.

Bir gün annesi sordu:

“Seni pek iyi bulmuyorum oğlum.”

Çocuk cevap verdi:

“Hayır, hayır, çok iyiyim.”

“Pek zayıfsın da onun için.”

Pavel cevap vermedi, sustu.

Oldu olası az konuşurlar, az görüşürlerdi. Sabahları delikanlı sessiz sedasız çayını içerek işine gider, öğle vakti yemeğe gelirdi. Sofra başında önemsiz birkaç lakırdı edildikten sonra yine birbirinden ayrılırlardı. Akşam olunca eve gelir, yüzünü gözünü yıkar, yemeğini yer, kitapları okumaya koyulurdu. Pazarları sabahleyin evden pek erken çıkar, akşam pek geç dönerdi. Annesi, oğlunun şehre indiğini, gittiğini biliyordu. Ne var ki şehirden onu görmek için kimse gelmiyordu. Ona öyle geliyordu ki, Pavel gitgide kendisiyle görüşmeyi azaltıyordu, o eski, kaba ve çirkin sözlere karşılık şimdi anlamını anlamadığı yeni birtakım kelimeler kullanıyordu.

Pavel, elbiselerinin temizliğine çok dikkat etmeye başlamıştı. Daha nazikleşmiş, daha sade, daha yumuşak olmuştu. Değişim güzel olmasına karşılık annesi bundan garip bir şekilde endişeleniyordu. Annesine davranışı da büsbütün başkalaşmıştı; kimi zaman odasını kendisi süpürüyor, pazarları karyolasını kendisi

düzeltiyordu. Her işinde sessiz sedasız, gösterişsiz onun işini azaltmaya çalışıyordu. Mahallede böyle yapan delikanlı yoktu.

Birgün eve bir tablo getirerek duvara astı. Tabloda üç adamın resmi vardı, bunların yüz çizgilerinden yürekli, ünlü insanlar olduğu anlaşılıyordu.

“Bu resim Mesih’in öldükten sonra dirildiğini gösteriyor,” dedi.

Tablo kadının hoşuna gitmişti. Dalgın sordu.

“Mesih’e böyle inanıyorsun da neden kiliseye gitmiyorsun?”

Pavel soruya cevap vermedi ama, tablolar birbiri ardınca duvarları doldurmaya, arkadaşlarından bir doğramacının yaptığı bir sıra rafın üstünde kitaplar çoğalmaya başladı. Gitgide oda hoş bir görünüş alıyordu.

Delikanlı çoğu zaman annesine “siz” diye sesleniyor, onunla konuştuğu zaman hep “anne” kelimesini kullanıyordu. Kimi zaman sabahları evden çıkarken annesini incitmekten çekinir bir edayla:

“Anne,” diyordu, “Rica ederim, merak etme, bu akşam biraz geç geleceğim.”

O bu sözlerde bir tokluk, bir ağırbaşlılık buluyordu. Bununla birlikte zavallı kadının endişesi günden güne artmaktaydı. Pavel de hiçbir açıklama yapmadığı için olağanüstü bir olayın doğuşundan önce duyulan bir duygu, kalbini gittikçe sıkıştırıyordu. Beynini zorluyor, tahminlerde bulunmaya çalışıyordu: “Arkadaşları adam gibi yaşayıp duruyorlar, o bir papaz gibi vakit geçiriyor... Üstüne gereğinden çok ağırbaşlılık geldi... Yaşına hiç uygun değil...” tahminlerini bir anda tam zıt kutba taşıyarak: “Acaba biriyle mi sevişiyor?” derdi.

Kız ihtimali ona çok uzak geliyordu. Çünkü bir kızın bir delikanlıyı sevmesi için delikanlının mutlaka parası olmalıydı; oysa o, fabrikadan kazandığını hep kendisine getiriyordu.

Böyle haftalarca, aylarca süren düşünceler, gittikçe büyüyen karışık üzüntüler içinde iki yıla yakın bir süre geçti.

Bir akşam yemekten sonra Pavel her zamanki gibi pencerenin perdelerini indirerek köşesine çekildi. Başucunda duvara bir lamba asarak okumaya başladı. Mutfaktaki işini bitiren annesi yanına geldi. Çocuk başını kaldırarak soran bir gözle annesinin yüzüne baktı:

“Bir şey yok oğlum, seni görmeye geldim.”

Üzüntü içinde kirpiklerini açıp kapayarak uzaklaştı. Fakat endişelerinin kaynağını öğrenmeye karar vermişti. Bir müddet mutfakta hareketsiz durduktan sonra dayanamadı. Ellerini yıkayıp yine oğlunun yanına döndü, yüzü dalgın ve düşünceliydi, alçak bir sesle sordu:

“Okuduğun şeyin ne olduğunu anlamak istiyordum da...”

O, annesinin yüzüne bakmayarak sert bir şekilde cevap verdi:

“Yasak kitaplar okuyorum anne. Hükümet kendince zararlı bulduğu bu kitapların okunmasını yasaklamış. O yüzden bu kitaplar hep gizli basılıyor. Okuyanlar tespit edilirse hapse atılacakları için gizli gizli okuyorlar. Aslında kitaplar sadece yaşamımızda olması gereken gerçeklerden bahsediyor. Birgün bunları bulacak olsalar beni de hapsederler. Bu ülkede doğruyu anlamak istediği için bir adamı hapsediyorlar... Anladın mı anne?”

Zavallı kadının nefesi sıklaşmıştı. Ürkmüş bakışlarla oğluna baktı. Demek halindeki değişiklik ve yabancılığın kaynağı bunlardı. İnce parmaklarıyla ipek gibi yumuşak bıyıklarını okşayıp, kirpiklerinin altından garip bir bakışla kendisini süzen oğluna

endişeyle baktı. Kadının yüreğine korku düşmüştü. Oğlu için korkuyordu.

“Neden okuyorsun, Pavel?”

Çocuk başına kaldırdı, annesini baştan aşağı süzdükten sonra rahat bir davranışla:

“Ben mi?” dedi. “Doğruyu öğrenmek için.”

Alçak sesle söylüyordu. Ancak sesinde bir güven, gözlerindeyse haksızlığa isyanın parlaklığı vardı. Anne oğlunun kararlılığını iliklerine kadar hissetti. Kendisi ve çevresi bugüne kadar gördüklerini ve yaşadıklarını kaçınılmaz mecburiyetler olarak görmüş ve düşünmeden kabullenmişlerdi. Sefillige ve tekdüzeliğe duydukları isyanı dışa yansıtmadıkları için başlarına bir iş gelmemişti. İsyânını annesine kararlılıkla aktaran Pavel için endişeleri iyice artmıştı. Tedavisini imkansız gördüğü acıların sıkıştırdı kalbinde hiçbir umut ve avunma sözcüğü bulamayarak için için ağlamaya başladı.

Pavel, okşayıcı bir sesle:

“Anne, ağlama,” dedi. “Bu sefil hayat için ağlamaya bile değmez. Bak sen kırk yaşındasın. Acaba bir gün insanca yaşadın mı? Babam seni döver dururdu. O da hiç insanca yaşamadı. Ben şimdi anlamaya başladım; zavallı adam yıllardır yüreğine çöken üzüntüleri unutmak için seni dövüyormuş meğer! Ona sorsan niçin böyle dövdüğünü kendisi de bilmezdi. Otuz yıl çalıştı; işe girdiği zaman fabrika iki binadan ibaretti. Bugün yedi blok oldu. Fabrikalar, cansız taşlar büyürken, canlı insanlar küçüldüler, sefillikleri içinde bocalayarak geberip gittiler.”

Pelage, bu sözleri korkuyla dinliyordu. Suskun oğlu açılmış, ha bire anlatıyordu. Pavel’in güzel gözleri şimdi ateşliydi; göğsünü masaya dayamış, yüzünü annesinin yüzüne değdirircesine yaklaştırmış, söylüyor, keşfettiği hayatın gerçeklerini anladığı kadarıyla annesine aktarıyordu. Gençliğin temiz yürekliliğiyle

söylediklerinin önemine inanmış, öğrendiği şeylerden kendisine bir övünç payı çıkarmış bir öğrenci coşkunluğuyla söylüyor; gizli doğrularını hem kendisini denemek hem annesini ikna etmek için durmadan yineliyordu.

Kimi zaman düşüncelerini anlatacak sözcükleri bulamayınca duruyor, annesinin bir gözyaşı ve korku perdesi arkasında saklanan ikircikli, sevimli bakışlarıyla parlayan yüzüne bakıyordu. Kendisine sevgiyle bakan gözlerdeki yaşlar onda bir anda acıma duygusu uyandırdı. Annesinden söz etmeyi gerekli görerek:

“Yaşamaktan hiç tat aldın mı? Geçen ömründe ne güzellikler görebildin? Söyle!”

Pelage üzgün başını salladı. Cevapsız bıraktığı bu soru zavallı, üzgün yüreğini hem acı hem tatlı bir etkiyle okşuyordu. İlk kez böyle kendisinden, kendi yaşayışından söz ediliyordu. Bir insan olarak muhatap alınmanın derin hazzını duydu. Kimselere söylemediği, söylemeye gerek görmediği, beyninin ve kalbinin derinliklerine gömdüğü küllenmiş düşünceler şimdi yavaş yavaş uyanıyor, uzakta kalmış bir gençliğin karşılık bulamamış arzuları, solmuş duyguları, ağır ağır canlanıyordu. Yaşayışından, kız arkadaşlarından, özetle, her şeyden uzun uzadıya söz etti. Ancak, bütün kadınlar gibi o da yakınmaktan başka bir şey bilmiyordu. Zaten yaşamın niçin bu kadar sert, bu kadar üzücü olduğunu ona açıklayacak kimse olmamıştı ki... Oysa, işte şimdi oğlu, karşısında oturmuş, gözleriyle, sözleriyle ona kendisinden söz ediyor, onun kalbini büyülüyor, gönlünü sevinç ve övünçle dolduruyordu. Onu ilk kez yine kendi oğlu anlayabilmişti.

Oğlu, kadınların yaşayışına özgü ne söylüyorsa gerçek, acı birer gerçektir. Bu güvenle göğsünde bir duygular tufanının alışmadığı sıcak okşayışını duyuyordu. Oğlunun sözünü keserek sordu:

“Şimdi, ne yapmak istiyorsun?”

“İlk önce kendim öğrenmek, sonra başkalarına öğretmek... Hayatın niçin bu kadar zalim olduğunu öğrenmeli, bilmeli, anlatmalıyız.”

Oğlunun o ağırbaşlılığı hiç azalmayan mavi gözlerinde kendine yönelik bir acıma parıltısı görmek, zavallı kadının kalbini tatlı duygularla dolduruyordu. Yanaklarının derin çizgilerinde gözyaşları titrerken dudaklarında bir gülümseyiş belirdi. Kalbi iki karşı duygunun etkisi altındaydı. Hayatın acılarını anlayarak bütün insanlara yardımcı olmayı hedefleyen bir evlada sahip olma övüncünü, kendisinin de günlük geçimini sağlayan gencecik oğlunun kutsal savaşında karşılaacağı büyük acıların endişesi bastırdı.

Dilinin ucuna gelmişti, az kalsın:

“Yavrum! Sen tek başına ne yapabilirsin? Seni ezerler, mahvolsun sonra,” diyecekti. Vazgeçti... Karşısına oturup sözleriyle ve tavırlarıyla kendini büyüleyen delikanlı için, kalbinden yükselen övgü haykırışının kesilmesinden korkuyordu.

Pavel, annesinin dudaklarında beliren gülümseyişi fark etmişti. Kendini dikkatle dinlemesi ve gözlerinde artan sevgi ateşi onu sevindirmişti. Bir an oldu ki doğrularını annesine anlatabildiğini sandı; kendine ve doğrularına olan güveni iyice artmış, coşmuştu... Hem gülerek hem kaşlarını çatarak söylüyor, söylüyor, gizlemeye çalıştığı, içinde yükselen öfke ve kızgınlığı belirgin hale getiriyordu. Pelage bu sert sözleri işittikçe korkular içinde başını sallayarak alçak sesle soruyordu:

“Gerçekten bu iyi bir şey mi?”

Coşan Pavel, yüksek, güvenli bir sesle cevap verdi:

“Evet.”

O, şimdi annesine halkın mutluluğunu isteyen, çevresine gerçeği yayan ve bu uğurda vahşi hayvanlar gibi muameleye

tabi tutulan insanlardan, özgürlük düşmanlarının cezaevlerine, sürgünlere gönderdiği zavallılardan söz ediyordu... Coşkunkluk içinde bağırdı:

“Ben, bu insanlardan pek çoğunu gördüm! Onlar yeryüzündeki insanların en iyileridir.”

Bu insanlar, zavallı kadının kalbinde bir korku uyandırıyor. Oğluna bir daha sormak istedi:

“Gerçekten bu iyi bir şey mi?”

Ancak karar verip söyleyemedi. Oğluna böyle tehlikeli düşünme ve konuşma biçimi öğreten o tanımadığı insanların övgülerini dinlemeye devam etti. Oğlunu üzme ve kırmak istemiyordu.

“Neredeyse sabah olacak... Artık yat, uyu... Yarın erken kalkıp işe gideceksin,” dedi.

Pavel “Yatacağım,” dedi ve annesine eğilerek sordu:

“Dediğimi anladın mı?”

Kadın içini çekerek yanıt verdi:

“Evet!”

Gözlerinden yine yaş akmaya başladı; hıçkırarak ekledi:

“Korkuyorum, mahvolacaksınız!”

Delikanlı ayağa kalktı, oda içinde gidip gelmeye başladı:

“Şimdi artık ne yaptığımı, nereye gidip geldiğimi öğrendin, sana her şeyi söyledim. Rica ederim anne, beni seviyorsan bana engel olma.”

“Ah, yavrum, keşke bana bir şey söylemeseydin!”

Pavel, annesinin ellerini avuçlarının içine alarak sıktı. Bütün ruhuyla söylediği “Anne!” sözü, bu hiç görmediği el sıkışı kadını duygulandırmıştı.

Kırık, üzgün bir sesle cevap verdi:

“Sana hiç karşı gelmek istemem oğlum, yalnız dikkat et!”

Oğlunu niçin korkutmak istediđini aslında o da bilmiyordu. Tamamen sezgilerine göre hareket ediyordu. Üzgün halde ekledi:

“Git gide zayıflıyorsun!” dedi ve oğlunun düzgün, güçlü gövdesini bakışlarıyla bir kez daha kucaklayarak alçak bir sesle:

“Allah yardımcın olsun,” dedi, “Nasıl istersen öyle yaşa! Seni hiçbir şeyden alıkoyamam. Yalnız senden bir şey isterim. Dikkat et. İnsanlara çok güvenme. Onlar hırslarının ve kıskançlıklarının mahkumudurlar. Birbirlerine kötülük yapmaktan zevk alırlar... Güçlüler kendilerini suçladığını, mahkum etmeye çalıştığını anladıkları anda senden ürker, sana kin bağlarlar ve seni bitirirler!”

Pavel odasının eşiğinde oturmuş, bu üzücü sözleri dinliyordu, gülümseyerek cevap verdi:

“Evet, ben de insanların kötü olduklarını biliyorum. Ama keşfettiğim hakikatlardan sonra insanlar bana daha iyi görmeye başladı!”

Yine gülümseyerek sürdürdü.

“Bu hal bana nasıl geldi, ben de bilmiyorum! Çocukken herkesten korkardım... Büyüyünce korku tiksintiye dönüştü. Kiminin alçaklığından kiminin bilmem nesinden tiksiniyordum! Ne var ki şimdi hiç öyle değilim, artık onlara acıyorum. Yeryüzünün insanlar için yaratıldığını ve güzelliklerle donatıldığını, onun cehennem haline dönmesinden bütünü insanların sorumlu olmadığını anladığım günden beri kalbim onlara daha çok acıyor.”

Sanki kendini dinlemek istiyormuş gibi bir saniye sustu; sonra o düşünceli haliyle:

“İşte gerçek böyle soluk alır,” dedi.

Kadın şefkatle onun uyumasını bekledi. Gözlerini kapatan oğluna bir daha bakarak alçak bir sesle:

“Allah seni korusun, çok değişmişsin!” dedi.

Çocuk uykuya dalınca annesi yavaş yavaş kalktı, yatağın yanına geldi; ciddi ve inatçı çizgilerle dolu bu yanık ve esmer yüz şimdi ak yastığın üstünde daha iyi meydana çıkıyordu.

Kadıncağzın dudakları sessiz sessiz bir şeyler mırıldanırken, ruhunun heyecanı iri damlalar halinde, ağır ağır gözlerinden dökülüyordu. Yaşam, onlar için yeniden başlamıştı. Şimdi artık hem birbirine daha yakın hem de daha uzaktılar.

Hafta ortasına rastlamış bir bayram günüydü. Pavel, evden çıkacağı sırada annesine dedi ki:

“Cumartesi günü eve bazı kişiler gelecek!”

Annesi sordu:

“Nasıl adamlar?”

O, başını sallayarak cevap verdi.

“Kasabadan...”

Kadın, ağlamaya başladı, Pavel’in canı sıkıldı.

“Niçin ağlıyorsun, anne?”

O, gözyaşlarını silerek alçak sesle cevap verdi:

“Bilmiyorum. Ağlıyorum işte.”

Pavel, odanın içinde biraz gezindikten sonra annesinin önünde durarak sordu:

“Yoksa korkuyor musun?”

Kadın doğruyu söyledi:

“Evet, korkuyorum. Bu kasabadan gelecek adamlar kimbilir nasıl şeylerdir?”

O vakit ona doğru eğilerek babasının yaptığı gibi öfkeli bir sesle bağırdı:

“İşte, bu korku yüzünden hepimiz mahvolup gidiyoruz. Bize zulmedenler hem bu korkudan yararlanıyor, hem de bizi bir kat